

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

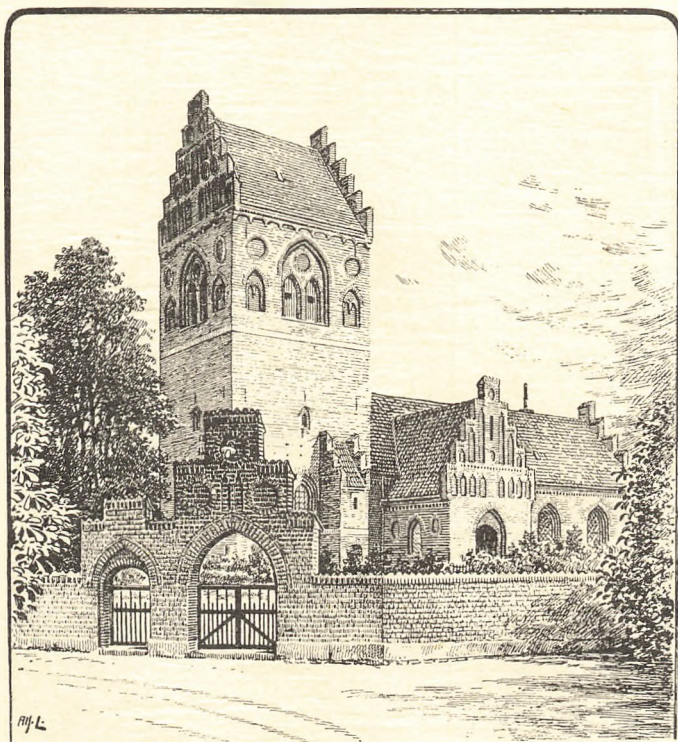
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Ejvind Tofte og Egon Funch

OMKRING GLOSTRUP KIRKE

HISTORISK SELSKAB FOR GLOSTRUP, BRØNDBY,
ALBERTSLUND OG VALLENSBÆK

Ejvind Tofte og Egon Funch

OMKRING GLOSTRUP KIRKE

LOKALHISTORISKE ARTIKLER
UDGIVET AF
HISTORISK SELSKAB FOR GLOSTRUP, BRØNDBY,
ALBERTSLUND OG VALLENSBÆK

Glostrup 1989

Udgivet med velvillig støtte fra Glostrup kommune

ISBN 87-88547-03-5

Trykt hos Forstædernes Bogtrykkeri — tlf. 42 96 14 84

Oplag 600 eksemplarer

Omslagsbilledet viser en tegning af Glostrup kirke fra J. P. Trap: Danmark, 4. udgave, 1920.

Indhold

Glostrup kirke	5
Etatsråd Nissen og »skobørstelitteraturen«	20
Tårnurets omtumlede skæbne	32
Forsvundne glasmalerier og en kasseret altertavle	35
»Bogfabrikken i Glostrup«. Om H. J. Birch	37
Mellem ædle malme	44
Personregister	48

Det ældste billede af Glostrup kirke, der kendes, er denne tegning fra 1850 af J. Herholdt. Bygningen var hvidkalket, indtil en restaurering i 1873-74 totalt ændrede kirkens udseende.

Glostrup kirke

Af Ejvind Tofte

På en af Glostrups få bakketoppe hæver Glostrup kirke sine mure. Gammel er den - langt over 800 år. Røde mure har den dog ikke altid haft. Det oprindelige byggemateriale var natursten, der endnu røber sig i det indres let buede vægge.

Engang o. 1150 har der hersket travlhed på den nuværende kirkebakke. Kampesten fra de omkringliggende marker er møjsommeligt blevet samlet sammen her. Fra Stevns hentede man limsten og fra Roskildeegnen frådsten. Disse bløde stenarter skulle bruges til runde buer over vinduer og døre.

Med utålmodighed har man afventet, at stenmesteren og hans svende også en dag skulle komme til Glostrup. Stenbygninger krævede sagkundskab. Glostrups huse og gårde var alle af lerklinet bindingsværk. Den mærkelige kunst at brænde kalk, kendte man ikke. Der var jo næsten noget overnaturligt i at kunne gøre en kalksten så blød, at man kunne klistre markstenene sammen

*Et af de ældste postkort med Glostrup kirke som motiv (poststempelt 16/3 1907).
Glostrup lokalhistoriske arkiv.*

med den. Og ventede man nogle dage, var den bløde kalksten igen blevet hård og fast. Glostrupbønderne vidste ikke, hvordan det gik til - men det gjorde stensemesteren.

Endelig en dag kom han og hans folk. Med ærefrygt har man iagttaget ham, når han med sin spidshammer brummende er gået rundt for at undersøge de indsamlede sten. Nogle blev kasseret. De var »rådne«, d. v. s. for porøse til at kunne anvendes som bygningssten. Nogle af stenene kunne umiddelbart anvendes, som de var - med den fladeste side udad; andre måtte kløves.

Kirken begyndte at rejse sine grå mure - grå ja; men alligevel med et rigt farvespil i de kløvede sten. Særligt tydeligt når regnen havde gjort murværket vådt.

I vore dage ligger kirken i den sydlige udkant af sognet. Hvorfor havde man ikke valgt en mere central placering, f. eks. i Hvissinge. Her skal man huske på, at Avedøre dengang også hørte med til sognet. Afstanden til Avedøre var ikke så meget længere end til de yderste dele af Ejby. Kirkens placering var faktisk så central, som den kunne blive.

Alle Glostrupbønder har sikkert hjulpet til ved arbejdet; men initiativtageren til kirkebyggeriet må sikkert søges hos et medlem af Snubbeslægten. Det var syv medlemmer af denne slægt, som i fællesskab overdrog Glostrup kirke til Roskilde domkirke i 1334. Om Snubberne minder endnu Snubbekorset ved

*Et solskinsbillede af Glostrup kirke i 1971, altså nogle år inden genetableringen af tårnuret.
Foto: Allan René Hygom.*

Vridsløsemagle, en gammel gravsten i Sengeløse kirke og den middelalderlige borgbanke Bytteborg ved Catrinebjerg. Snubberne var en sidelinie af den berømte Hvideslægt.

Den ældste romanske kirke har bestået af tre dele: skib, kor og apsis. Adgangen fra skib til kor har været gennem en korbue i en såkaldt triumfvæg, således som man endnu ser det i en stor del af vore landsbykirker.

Kirken havde ligesom andre romanske kirkebygninger to døre; kvindedøren imod nord og mandsdøren imod syd. Norddøren, som nu fører ind til det Nissenske kapel, står stadig med sin oprindelige runde kridtstensbue. Syddøren havde sin plads, hvor kirkens nuværende indgang er placeret; men da denne dør senere er gjort større, er sporene efter de oprindelige forhold forsvundet.

Nogle buede sten, som sidder indvendig i den nuværende nordre korvæg, er det eneste minde om det halvrunde, romanske apsis, der blev nedrevet i begyndelsen af 1500-tallet. Ved den ombygning, som fandt sted på dette tidspunkt, har man genanvendt en del af det gamle byggemateriale. Stenene fra det forsvundne apsis blev påvist af museumsinspektør Erik Skov, Nationalmuseet, ved en undersøgelse i sommeren 1960.

På dette billede ses det i 1976 genopsatte tårn, se artiklen på side 32ff.

Foto: Egon Funch 1984.

Med skib, kor og apsis - men uden tårn og våbenhus - skulle Glostrup kirke komme til at stå i omkring fire århundreder. I sengotisk tid kom bygningen imidlertid til - i løbet af det forholdsvis korte åremål fra o. 1470 til o. 1530 - at undergå mange og dybtgående ændringer.

Det første der skete var, at skibets hidtidige bjælkeloft o. 1470 blev erstattet med to hvælvingsfag. Dette nødvendiggjorde også en ændring af vinduerne, idet de gamle delvis blev dækkede af hvælvingerne. Ca. 30 år senere blev det romanske korparti nedrevet, og i stedet opførtes et nyt og større i samme bredde som skibet. Byggematerialet til østforlængelsens ydermur var teglsten. Til den indvendige mur anvendtes materiale fra det nedrevne korparti. Det nye kor var i en kortere årrække forsynet med fladt bjælkeloft. Omkring 1525 erstattedes dette loft dog af to hvælvingsfag, og triumfmuren blev nedrevet, således at kirken udgjorde ét stort rum.

Ved restaureringsarbejder i 1960 fremdroges to nicher i korets vægge. Her har der måske været anbragt små idealtre.

Kirkens østgavl er forsynet med kamtakker. Dette smukke stykke arkitektur har til alt held fået lov til at stå uberørt siden opførelsen i 1500-tallets begyndelse. Gavlen er rigt prydet med forskelligartede blændinger.

Mange går måske dagligt forbi Glostrup kirkes tårn uden at ænse særligt på det; men prøver man engang at se det lidt nøjere an, opdager man, hvilket

Tårnet på Glostrup kirke stammer fra o. 1525 og er et prægtigt eksempel på gotisk arkitektur. Foto: Egon Funch 1984.

prægtigt stykke gotisk bygningsværk vor by er i besiddelse af. En så rig og varieret anvendelse af spidsbue- pibe- og rundblændinger finder man kun få andre steder. Det tårn, som har størst lighed med Glostruptårnet, er det tidligere Skt. Laurentii tårn ved rådhuset i Roskilde. De to tårne er lige gamle - fra o. 1525 - og meget taler for, at det er den samme bygmester, der har forestået opførelsen.

Glostruptårnets stejle tag er prydet med elleve kamtakker af lidt forskellig bredde. Overgangen til det meget høje klokkestovværk markeres udvendig af et kridtstensbånd.

Tårnet er opført af munkesten i munkeskifte, d.v.s. to løbere og én binder. Syldstenene er dog af flade rejste kampesten. I den sydvestlige syldsten ses et ringformet mærke. Det er et geodætisk mærke. Ved opmålinger i Glostrupområdet i forrige århundrede blev alle afstande beregnet med udgangspunkt fra Glostrup kirketårn.

Adgangen til tårnet er gennem det samtidige trappehus på sydsiden. Den lille bygning er mod vest og syd smykket med et kridtstensbånd, der fortsætter

Et glimt af bronzealderen: Solkorset i klokkestokværket. Billedet er et aftryk, som i sin tid er udført af viceskoleinspektør J. P. Bang ved at lægge et stykke papir over kridtstenskvaderen og bestryge dette med farvekridt.

omkring tårnet i en højde af ca. 2,20 m. Over den fladbuede dør er der anbragt en lysprække, hvis afdækning er skåret i én kridtsten.

En spindeltrappe fører op til mellemstokværket. Dens trin er stærkt slidte af generationers færden. Opstigningen lettes dog ved, at der nu er lagt træ over de gamle sten. I mellemstokværket bemærker man det gamle tårnurs værk. Uret omtales nærmere på side 32ff. Stokværket har tidligere været delt i to rum over hinanden. Rester af de bjælker, der har båret etageadskillelsen, ses endnu indkapslet i murværket. Til hvilket formål, man har indrettet denne deling, kan vi intet sige om - kun gætte, måske til tiendekorn, måske til arkiv eller måske til landeværnets udrustning.

Fra mellemstokværket fører en dør ind til kirkeloftets grå hvælvingskupler. Trædøren er af ærværdig alder. I træet er der indridset et brætspil. Hvem der har fået tiden til at gå med at spille mølle eller dam på kirkeloftet, er der ingen dokumenter, der fortæller.

En trætrappe fører videre til det høje klokkestokværk. Her oppe finder vi et bemærkelsesværdigt tegn. I en kridtstenskvader i 2. skifte under det sydligste af de to østvendte glamhuller findes en afbildning af et solkors - bronzealderens helligtegn. Det anes nu kun svagt. Solkorset har da også været over 2000 år gammelt, dengang det blev placeret i Glostrup kirke. Her på egnen er et så-

I Det Nissenske Kapel hænger denne fornemme lysekrone. Det var provst L. Koch, der i sin tid fandt den i en marskandiserbutik. I dag er den et stykke højt påskønnet inventar i kirken.

Foto: Bent Petersen 1966.

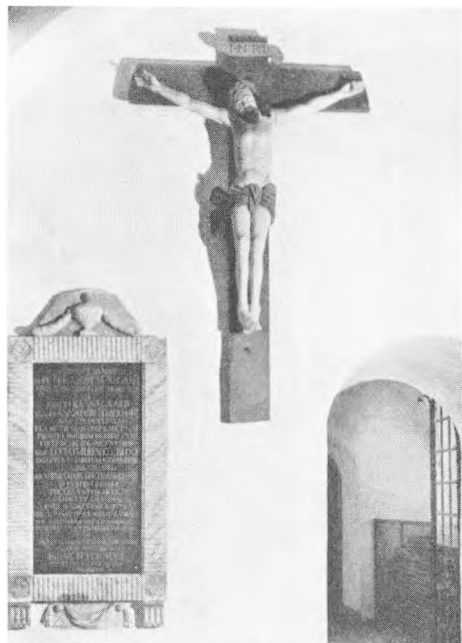

dant solkors enestående, men fra vestsjællandske kirker findes flere eksempler.

Kirkeklokkerne er omtalt i en selvstændig artikel sidst i denne bog.

Kapellet på kirkens nordside er opført o. 1760 som gravkapel for den daværende kirkejer Hans Nicolai Nissen og hans hustru. Byggematerialet er gule Flensborgsten. Stilarten er rokoko. For at dække over det forskelligartede byggemateriale - skibets kampesten, tårnets og østforlængelsens munkesten og kapellets mursten - blev hele kirkebygningen hvidkalket, og således stod den indtil den store restaurering i 1873-74, der helt ændrede kirkens udseende. Kalk blev banket af tårn og østforlængelse, og langs syd- og nordside opførtes en rød skalmur. Ved denne lejlighed blev våbenhuset helt ombygget.

I våbenhuset ses to 1600-tals ligsten af gotlandsk kalksten. De er oprindelig lagt i koret over to præster, Simon Jenssøn og Morten Claussøn. Den sidstnævnte døde i 1659. Hans sidste leveår er således faldet i de vanskelige tider under Københavns belejring og den svenske besættelse af det øvrige Danmark. Her i våbenhuset findes endvidere en slidt kalkstenstavle med følgende indskrift: »Første Generalfiskal over Danmark og Norge. Født 1624. Død 1674. Magister Søren Cornerop. Lever i Christo«. Midt på stenen findes et kronet hjerte med et kors.

Krucifikset fra 1600-tallet. Til venstre epitaf for provst P. A. Aagaard og dennes familie, til højre døren til Det Nissenske Kapel. Foto: E. Moltke 1943.

Inde i kirken på skibets sydside - vest for indgangsdøren - ses et andet minde for samme Søren Kornerup. Dette har en latinsk indskrift, der i blomstrende vendinger omtaler hans virksomme og retfærdige liv. Man siger jo, at papir er taknemmeligt, men det er sten åbenbart også. Det er ikke lige netop med retskaffenhed og retfærdighed, at Søren Kornerup har indskrevet sit navn i historiens store bog.

Generalfiskal blev han i 1661. Hans opgave var - ved hjælp af en række underfiskaler - at inddrive skatterestancer og bøder. I tilfælde af skattesvig skulle han rejse sagerne ved domstolene. I denne egenskab rejste han i 1661 anklage imod birkefoged Hans Lauridsen for bedrageri og gement tyveri. Hans Lauridsen havde flere gange krydset Søren Kornerups ikke altid lige uplettede veje. Anklagerne var af en så graverende art, at de førte til en dødsdom over Hans Lauridsen. Denne appellerede dommen, men allerede dagen efter domsafsigelsen lod Søren Kornerup - imod al lov og ret - Hans Lauridsen hænge.

Hans Lauridsens enke og venner forfulgte imidlertid sagen, og i regeringen undrede man sig over det hastværk, Søren Kornerup havde haft med at eksekvere dommen. Resultatet blev, at der blev nedsat en kommission med den opgave at undersøge sagen nærmere. Kommissionen kom til det resultat, at nok havde Hans Lauridsen måske været lidt sløset med regnskabet for bødekassen; men det var ikke af en art, der kunne bære noget så alvorligt som en

Et kig op mod altret. Man ser de gamle stolestader med døre. De var opsat i 1873 og kom til at stå i kirken i nøjagtig 100 år.

Foto: Bent Petersen 1966.

dødsdom. Hans Lauridsen selv var det jo for sent at gøre noget for; men hans slægt og venner kunne glæde sig over kommissionens kendelse.

Men samtidigt var Søren Kornerup færdig med at være generalfiskal. Hans korte karriere i dette embede varede fra 1661 til 1663. Resten af sit liv henlevede han i Glostrup præstegård. Hvordan og hvorfor han kom hertil, vides ikke.

De to mindeplader har deres historiske betydning - men personen Søren Kornerup - åh, ja.

Gennem våbenhuset går vi ned i Glostrup kirke. Man går næsten altid ned i en middelalderkirke. Det omkringliggende terræn er hævet siden middelalderen; bl.a. fordi det gennem mere end otte århundreder er anvendt som gravplads. Ved kirkedøren standser vi op et øjeblik. Lige overfor ser vi et krucifiks, to epitafier, d.v.s. mindeplader, samt den smukke smedejernsdør, der fører ind til Det Nissenske Kapel.

Krucifikset stammer fra 1600-tallet. Figuren har grøn tornekrone, sort hår, hvidlig hudfarve og rødt lændeklæde. I mangfoldige år henlå krucifikset på kirkeloftet. I 1924 blev det sat istand og ophængt på sin nuværende plads.

Epitafiet ved siden af krucifikset er sat til minde om sognepræst Peter Andreas Aagaard, som virkede i Glostrup i årene 1746 til 1779. Som det fremgår

Troels Snedker, der i 1635 udførte den prægtige prædikestol, kunne med rette være stolt af sit værk.

Foto: Bent Petersen 1966.

af indskriften, er mindetavlen bekostet af hans svoger Johan Peter Suhr. Suhr er en af repræsentanterne fra 1700-tallets blomstrende handelsperiode. Ved nytårstid 1728 tiltrådte Suhr som lærling hos hørkræmmer O. H. Aagaard på Gammeltorv i København. Efter udstået læretid blev han svend i samme hus og senere gift med datteren Anne Dorthea Aagaard, en søster til pastor Aagaard. Begunstiget af de gode konjunkturer voksede hørkramforretningen under Suhrs ledelse til at blive et handelshus med et omfattende virkefelt. Varerne hjembragtes på Suhrs egne skibe. Også det offentlige havde bud efter Suhr. Således var han 2. borgmester i København med renovation og postvæsen som sine særlige områder.

Epitafiet øst for trappen til kapellet er sat til minde om etatsråd Nissen og hustru Eva Cathrine Pechüle. Om Nissen henvises til artiklen side 20ff.

Vender vi nu blikket mod øst, ser vi op mod alterpartiet, der i 1863 afløste det gamle renæssancealter (se side 36). Altartavlen, der forestiller Kristus ved aftensmåltidet i Emmaus sammen med to disciple, er malet af P. Raadsig. Måske er maleriet ikke det helt store kunstværk, men for en gammel glostrupper, der livet igennem har haft tilknytning til Glostrup kirke, er den uløseligt forbundet med denne. Glostrup kirke ville ikke være sig selv uden denne tavle. Rammen er i nygotisk stil, tegnet af arkitekt N. S. Nebelong. Han er bl.a.

*En detalje af prædikestolen: Evangelisten Markus med løven som symbol.
Foto: Allan René Hygom 1971.*

Døbefonten er af ærværdig ælde, nemlig lige så gammel som kirken selv.

Foto: Allan René Hygom 1971.

kendt fra opførelsen af Skagens fyr på Grenen i 1858. I 1859 fuldførte han Vridsløselille Strafanstalt. Når man kommer i kirken med skoleelever, tror de altid, at udskæringerne er sneglehuse; men det var nu ikke Nebelongs mening. Udskæringerne skal symbolisere den Helligånds ildtunger.

På alterbordet står to barokstager, skænket af H. N. Nissen i 1756. De to lys på alterbordet er en meget gammel skik. Lyset i nordsiden symboliserer evangeliet (Ny testamente), og lyset mod syd skal minde om loven (Gamle testamente).

Alterforhænget er prydet med gyldne spejlmonogrammer omsluttet af stileret lønværk. Monogrammernes sammenslyngede H. N. N. og E. C. P. står for Hans Nicolai Nissen og Eva Cathrine Pechüle.

Prædikestolen er et prægtigt barokarbejde udført 1635 af Troels Snedker i København. I dens fire felter ses evangelisterne, og mellem disse er der figurer, som skal symbolisere styrke, mådehold, tro, retfærdighed og klogskab. Figurernes fodstykker er prydet med store masker. Ved restaureringen i 1970-74 blev prædikestolen skilt ad i mere end 300 dele. Hvert enkelt stykke blev omhyggeligt rensat og derefter igen limet sammen. Arbejdet blev foretaget af snedkermester Villadsen, Roskilde

Til venstre for alteret står døbefonten - kirkens ældste inventar - lige så gammel som kirken selv. Den er fremstillet af skånsk kalksten.

Nord for døbefonten findes en rundbuet dør. Den er af moderne oprindelse. Døren giver forbindelse til det i 1970-74 opførte dåbsventeværelse og sa-

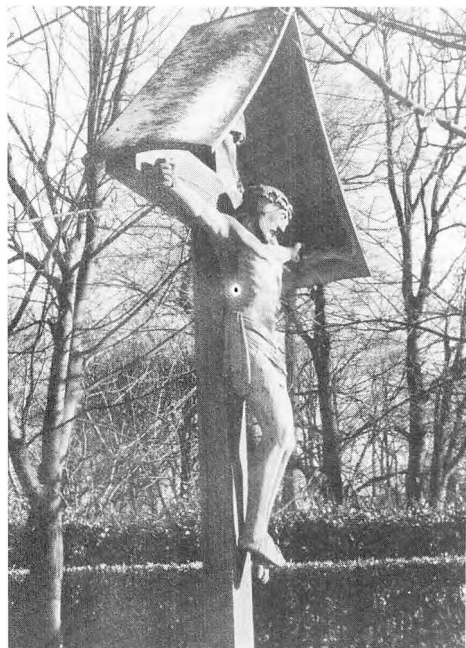
*Fra opførelsen af det nye sakristi og dåbsventeværelse 1970-74.
Foto: Allan René Hygom 1971.*

kristi. Denne tilbygning er tegnet af arkitekt Erik Rasmussen, Glostrup, som løste byggeproblemet på en diskret og elegant måde.

Kirkens orgel er bygget af firmaet Marcussen og Søn i Aabenraa. Opstillingen påbegyndtes den 12. november 1953, og indvielsen fandt sted ved gudstjenesten den 13. december samme år. Ved arbejdet med opsættelsen af det nye orgel fandtes to 1600-tals ligsten. De er nu placeret i Det Nissenske Kapel på bygningens sydvæg. Den ene fortæller, at »herunder hviler tvende salige børn: Maren Mortensdatter, død 24. oktober 1637 i en alder af 8 år og 10 måneder, og broderen Claus Mortenssøn, som døde tre dage senere, 4 år og 4 måneder gammel«. Det er en nærliggende tanke, at de sandsynligvis er børn af præsten Morten Claussøn, hvis ligsten som omtalt findes i våbenhuset.

Den anden sten er sat 1607 til minde om kirkeværgen Peder Jenssøn og hustru Mette Hansdatter.

Under kirkens hvælvinger er ophængt to kirkeskibe. Det ældste er en model af et hvalfangerskib af den type, som i forrige århundrede drev hvalfangst ved Grønland. Skibsmodellen, der bærer navnet »Marie«, er skænket i 1935 af mejeriejer Peter A. Heggelund i forbindelse med hustruen Marie Heggelunds begravelse. Heggelund havde set en annonce, i hvilken skibsmodellen blev udbudt til salg. Da skibet bar samme navn, som hans afdøde hustru, besluttede han at købe og overdrage det til Glostrup kirke.

*Foran kirken står dette egetræskrucifiks, der er udført af den lokale billedhugger Jørgen Windfeld-Schmidt. Det blev opsat i 1942.
Foto: Egon Funch 1981.*

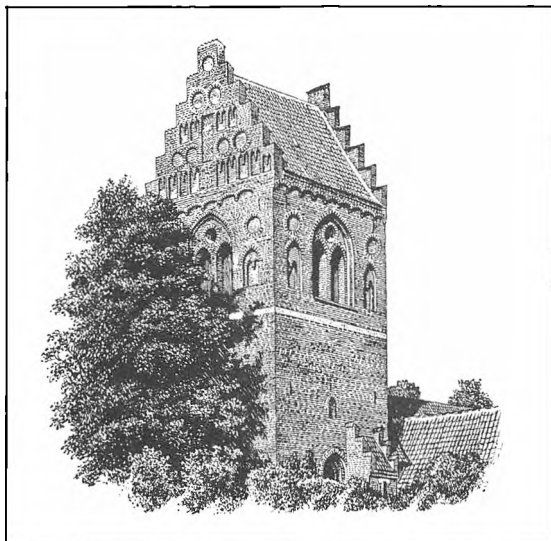
Kirkeskibet hang i kirkerummet gennem 25 år. I 1960 blev det nedtaget på grund af forfald og henstillet i et af tårnrummene, indtil det i 1974 på foranledning af Marineforeningen blev istandsat af modelbyggeren, fængselsoverbetjent Knud Almgreen, Albertslund. Heraf kan man lære, at også kirkeskibe skal vedligeholdes.

Hvor gammel »Marie« egentlig er, kan der intet siges om; men det andet kirkeskib er fra 1970. Det er helt igennem et værk af Knud Almgreen. Dette skib er en model af en engelsk clipper fra 1890'erne. Oprindeligt bar det navnet »Cromdale«, men fik siden navneændring til »Jytte« - opkaldt efter hustruen til Marineforeningens formand.

Kirken fik elektrisk lys i 1912. Det blev første gang tændt ved juleaftensgudstjenesten dette år. De første lysekroner var dog alt andet end klædelige for kirkerummet. I sin bog om Glostrup Grundejerforening fortæller Poul Høyer, at foreningen ydede et bidrag på 100 kr. til lysekronerne, men fortsætter: »Man må håbe, at foreningen ikke har været medbestemmende ved valget af kronerne; men at foreningen udelukkende må bedømmes efter sin gode hensigt«. De nuværende lysekroner stammer fra 1954.

Stolestaderne er moderne, idet de blev opsat i forbindelse med restaureringen 1970-74. Arbejdet blev udført af snedkermester Knud Nørrelund, København. De 33 kirkebænke af egetræ hviler på et underlag af pitch-pine.

Der er otte århundreder mellem det ældste stykke inventar - døbefonten - og det yngste - stolestaderne. Forstår man at lytte, kan man høre historien tale i Glostrup kirke.

Omslagstegning fra »Glostrup Kirke« (særligt tryk af værket »Danmarks Kirker«), udgivet af Historisk Selskab i 1945.

Kilder:

Danmarks Kirker. Københavns Amt, bd. 1. 1944.

Erik Horskjær (red.): De danske kirker, bd. 3. 1970.

Forhandlingsprotokol for Glostrup menighedsråds Kirke- og Kapeludvalg.

Glostrupbogen, bd. 3. 1958-62.

Glostrupbogen, bd. 4. 1963-67.

Glostrup Sogns Kirkebog, 1676-1814. Udgivet af Historisk Selskab, 1957-64.

Petersen, Jens A.: Så til Søs. Marineforeningens jubilæumsskrift, 1970.

Rømming, H. P., Eduard Madsen og Poul Høyer: Glostrup Grundejerforening 1897-1947, 1947.

Tofte, Ejvind: I Slægternes Spor, 1971.

Tofte, Ejvind og Egon Funch: Kirke og Kro, 1983

Trap, J. P. Danmark. Storkøbenhavn, 1959

*Christian den Syvende. I dennes navn indførte Struensee ved forordning af 4. september 1770 ubegrænset trykkefrihed. Glæden over censurens ophævelse var almindelig, og selveste Voltaire lovpriste kongen. Forordningen synes dog - som det er blevet udtrykt - mest at have givet frihed for talentløsheden til at blotre sig.
Litografi.*

Etatsråd Nissen og »skobørstelitteraturen«

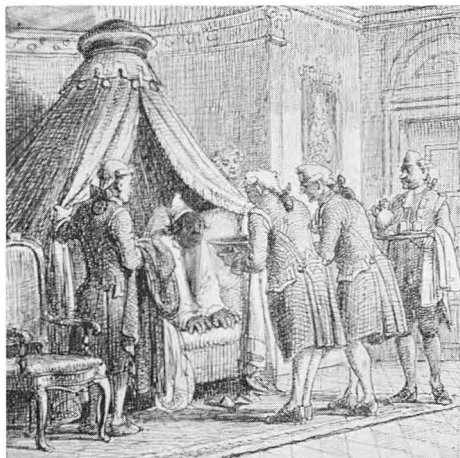
Af Egon Funch

Den 4. september 1770 gjorde Struensee den første begyndelse til sin hektiske reformperiode ved at lade kongen proklamere fuldstændig trykkefrihed. Den umiddelbare følge var en rig flora af smædeskrifter, der blomstrede op og i vid udstrækning rettede skytset mod Struensee selv.

Den offentlige mening, der nu kunne komme åbent til udtryk, fandt imidlertid også andre emner at beskæftige sig med. Et af disse var den såkaldte lakajisme, nemlig det forhold, at formående mænd fik deres lakajer anbragt i betroede offentlige stillinger. Denne ret almindelige praksis var så upopulær, at datidens forlæggere kunne se deres fordel i at angribe den i deres udgivelser.

»Lær saa en anden Gang at bære Respect for en stor Herres Lakei«, siger Henrich i »Den politiske Kandestøber«. Lakajer hos indflydelsesrige herrer kunne faktisk have en vis position, idet deres opgaver kunne være ganske ansvarsfulde. Vel var der mange lakajer, der fortrinsvis beskæftigede sig med at passe herrens garderobe eller at stå bag på kareten, når herskabet kørte ud, men i mangfoldige tilfælde var det også lakajer, der bestred herrens korrespondance, førte hans regnskaber osv. Ofte erhvervede de sig derfor en så betydelig erfaring i administrative anliggender, at de utvivlsomt var velkvalificerede til en række embeder. Da disse imidlertid jævnligt blev betragtet som ret-

*De populæreste lakajer her i landet er måske dem, der opvarter Jeppe i baronens seng.
Tegning af Wilhelm Marstrand.*

mæssigt bytte af uddannede jurister, var en vis konfrontation uundgåelig. Normalt havde lakajerne ganske gode kort på hånden; nogle havde været lakajer hos kongen selv, andre hos adelsmænd, der spillede en stor rolle i riget.

Angrebene sætter ind

Det første trykte angreb på lakajismen blev i 1771 udgivet anonymt af juristen Caspar Peter Rothe. Det lille skrift havde den imponerende titel: »Lovtale over Sko-Børsten holden som en Indvielses-Tale ved Skobørste Templens Oprettelse i Gammel-Grønland«.

Det krævede ikke juridisk uddannelse at forstå symbolikken. At pudse sko var en lakajopgave, og fra nu af var »skobørster« den ironiske betegnelse for lakajer eller andre herskabstjenere, fortrinsvis sådanne, som deres herre havde hjulpet op ad samfundsstigen.

Den lille bog handler om den unge Lars Knub, der havde været tjener hos borgmesteren i Randers. Efter et skibbrud havner han og en lærd matematiker på Grønland, hvor Lars - i opposition til sin lærde rejsefælle - belærer grønlænderne om, at det ikke er nødvendigt med videnskabelig uddannelse for at bestride et embede. »Den der haver hjulpet mig frem i Verden, det er Sko-Børsten!«. På Grønland rejses derefter et tempel, der skal være sæde for religiøs dyrkelse af skobørsten. Randers-borgmesterens tidligere tjener bliver ypperstepræst.

Indvielsesdagen oprinder med dejligt vejr efter grønlandske forhold: solskin og stærk frost. Desværre kniber det for den nyudnævnte ypperstepræst at leve op til rollen; for hans oratoriske evner er begrænsede. Den højtidelige indvielsestale holdes derfor af hans lærde ledsager, hvis ånde i den bidende

Titelbladet til Caspar Peter Rothes »Lovtale over Sko-Børsten«, den pampflet, der startede hele »skobørstelitteraturen«. De fire kobberstik viser begyndelsen til en lakajs karriere i samfundet. Øverst ansøger han om ansættelse; de to små billeder viser ham under udførelse af sine pligter, og nederst springer han på principalens kare, hvorpå der står: »Først uden paa - Siden inden!«.

kulde udenfor havde fået isklumper til at samle sig i hans vidt udhængende øjenbryn.

Efter vore begreber er indvielsestalen for lang og satiren lidt spinkel, men der bliver sagt en del sandheder, som nok har fået datidens læsere til at spille øjnene op.

»Vores Afgud seer selv hiertelig enfoldig ud,« hedder det. Han elsker derfor »Enfoldigheds Anseelse over alle Ting, om den endog gik til Taabelighed. . . De der have lært noget retskaffent i Verden, især de, der fra Ungdommen af har lagt Vind paa boglige Konster, ere ham saare forhadte. . . I sin store Vrede kaldede han dem, Viisdommens Sønner, hvilket i Sko-Børste-Sproget er det mest forhadte Skiids-Ord, der kan optænkes. . . Du maae aldrig gaae længe, end Din Formand gik for Dig. . . Bliv uryggeligen ved at følge de gamle Formularer, uden at undersøge, om de ere vel indrettede, eller ei. . . At undersøge en gammel Skik, er allerede Synd, men at forandre den, bringer Dig Fordærvelse. Den som dernest ved denne vores børsterige Afguds Hielp vil gjøre sin Lykke, maae i Begyndelsen ei være Ære-kier. Ære i Verden kommer af sig selv. . . Hvad er billigere, end at den, der længe haver staaet bag ved en Stoel, tilsidst selv setter sig paa den, og det som Hosbonde og Herre. . . Alt hvad han ei forstaaer, det skal han foragte. Videnskaber skal han ansee som Giækkerie,

Uden at være nogen betydelig statsmand beklædte grev J. L. Holstein, hos hvem H. N. Nissen blev lakaj, adskillige høje stillinger, bl.a. som statsminister og hofchef. Han karakteriseres som virkelysten, hjælpsom og loyal.

Litografi.

og al Lærdom for idel Tant, vel betænkende, at man gjerne kan blive lykkelig i Verden, uden at have lært noget. . . Slutelig kræves som en Hoved-Sag, at han maae forstaae troeligen at kunne børste et Par Støvler. Dette er det sværeste.«

Samtiden, der forstod de aktuelle hentydninger, morede sig over bogen, der blev begyndelsen til en hel række »skobørstebøger« - i alt fjorten.

Blandt alle tidligere lakajer var den, der på den mest smertelige måde blev ramt af et af disse skrifter, etatsråd Hans Nicolai Nissen, der var ejer af kirkerne i Glostrup og Vallensbæk.

Københavns ledende embedsmand

Alt tyder på, at Hans Nicolai Nissen blev født uden for ægteskab, muligvis som søn af kancelliråd, krigskommissær Nicolai Nissen, der ejede godset Rugballegaard i Hover sogn ved Vejle. Hans Nicolai kom til verden den 20. januar 1704. Han blev lakaj hos grev Johan Ludvig Holstein (1694-1763), der i 1740 købte Ledreborg efter at have solgt sine ejendomme i Mecklenburg. I 1738 blev H. N. Nissen fuldmægtig i Sjællands stifts renteskriverkontor, og i 1744 blev han økonomiforvalter for Kommunitetet, der bl.a. ejede Regensen. Stillingen som økonomiforvalter var ret godt betalt. Hans faste løn var 50 rigsdaler månedlig, hvortil kom 20 rigsdaler årlig for administration af Regensen. Endvidere fik Nissen 1 rigsdaler i forvalterpenge af hver fuld gård, som tilhørte Kommunitetet, samt den såkaldte »skriverskæppe«, en tiendedel af indfæstningerne og forskellige andre »uvisse« indtægter. Blandt de »uvisse«

beløb var andel i lejermålsbøderne, d.v.s. bøder for samleje uden for ægteskab, og Nissen var derfor særdeles ivrig efter at få oplyst, hvilke børn der blev født uden for ægteskab på Kommunitetets ejendomme.

Fra en noget senere tid (1856) har vi en kommentar til H. N. Nissens virke som økonomiforvalter. Der er forfatteren Thomas Overskou, der i sit værk om Den danske Skueplads skriver, at Nissen oppebar løn og fribolig »for, som Oeconomus ved Communitetet, end yderligere at afknappe Studenterne den Smule, som af det dem lovligt Tilkommende blev dem forundt«.

Året efter, at Nissen var blevet økonomiforvalter, blev han udnævnt til rådmand, hvilket ikke gav arbejde af betydning, således at han fortsat beklædte økonomiforvalterembedet. I byens råd fik man imidlertid hurtigt øjnene op for, at Nissen var en administrativ begavelse, og i 1749 blev han derfor udnævnt til rådstueskriver. I vore dage ville man kalde ham sekretariatschef eller kommunaldirektør, idet han var leder af magistratens samlede administration. Til embedet hørte hvervet som skifteforvalter, hvilket betød, at hans livsstilling ikke blot gav indflydelse, men også særdeles rigelige indtægter. Sideordnet med sit embede under magistraten vedblev han i ti år at være kommunitsøkonom.

Som rådmand oppebar Nissen andel i en række sportler, altså afgifter, der betaltes af borgerne for tjenesteydelser. At holde sig nøjsomt ude i kulissen, når der blev udbetalt penge, lå ikke for Nissen. Han forstod at tage så godt for sig af sportelkassen, at hans kolleger skred ind og nedsatte hans andel til en tredjedel. Hans egentlige honorar som rådmand beløb sig i den sidste del af hans embedsperiode til 100 rigsdaler årlig i form af lejeindtægter af kommunale ejendomme. Dette var småting i forhold til, hvad embedet som rådstueskriver indbragte, nemlig 4.000-5.000 rigsdaler om året. Dette var ganske vist et bruttobeløb, hvoraf Nissen skulle lønne sine medarbejdere og købe skrivematerialer osv., men vi kan med fuld tryghed gå ud fra, at der er blevet et særdeles anseeligt beløb til rådstueskriveren selv.

Efter datidens forhold var Nissen en fremsynet og initiativrig embedsmand. Over for bønderne på de godser, han havde med at gøre, indtog han en forstående holdning, og han spillede på mange strenge. Således ledede han opførelsen af Blegdamsskolen, hvis omhyggelige administrator han blev, og i 1748 blev han direktør i Københavns civile og borgerlige Stænders Enkekasse, populært kaldet »Nissens Enkekasse«.

I 1770 blev han udnævnt til viceborgmester, hvilket næppe indebar nogen væsentlig udvidelse af hans beføjelser, men i hvert fald gav ham en finere titel.

Blandt de »Ærestrin«, bladene nævnte efter hans død, var, at han i 1750 blev »virkelig« kancelliråd, i 1755 »virkelig« justitsråd og i 1768 etatsråd.

Der kan ikke herske tvivl om, at Nissen var en administrator af format.

Hans embedsførelse udmærkede sig ved flid og omhu, men han oprådte næppe altid så taktfuldt, som omgivelserne kunne ønske. I hvert fald skabte han sig fjender.

En del af sin betydelige formue anbragte han i fast ejendom. Den 11. marts 1755 fik han således skøde på Vallensbæk kirke og den 14. august s.å. på Glostrup kirke med alle indkomster, såsom jorder, tiender, stolestadepenge m. v. Prisen for Glostrup kirke var 4.000 rigsdaler. Det årlige nettooverskud af Glostrup kirke lå på godt 4 pct. af købesummen. Efter hans død overgik de to kirker til en af ham og hans hustru i 1764 oprettet stiftelse til fattige børns underhold. I levende live havde Nissen ret til at kalde præster og degne ved de to sognekirker. Efter hans død tilkom kaldsretten stiftelsen.

Et forhold, der måtte skabe misundelse og indignation, var hans begunstiggelse af slægtninge ved embedsbesættelser. På dette punkt var han næppe værre end så mange andre på den tid, men for dem, der misundte den tidligere lakaj hans blændende karriere, måtte hans nepotisme skabe yderligere forbitrelse.

Men hvem er helt uden fjender? Etatsråd Nissen havde næppe grund til at nære større bekymringer i så henseende end så mange andre. Han havde haft succes her i livet. Han var en anset mand i stor stilling; han var velhavende og velbegavet; han var en af dem, man regnede med. Da han den 20. januar 1771 fyldte 67 år, var han stadig i fuld vigør. Efter al sandsynlighed skulle han kunne se frem til frugtbare arbejdsår og et fredeligt otium.

Alting syntes således at være lutter idyl. Men pludselig barslede »skobørstelitteraturen« med et smædeskrift, der beseglede H. N. Nissens skæbne. Jorden åbnede sig for hans fødder, og med et dødsskrig styrkede etatsråden i afgrunden.

Historien om en nisse

Bittert må det have været for H. N. Nissen at læse Adresseavisen den 30. januar 1771. At han studerede bladet, er helt sikkert; netop denne dag var der nemlig (vel af ham selv) indrykket en »Grav-Skrift« med smukke ord om hans hustru, Eva Cathrine Nissen, født Pechüle, som han havde mistet den 19. januar. Gravskriften stod på side 2. På bladets sidste side stod følgende annonce:

En saare mærkværdig Tildragelse med et forhexet Dreng-Barn, der var en Nisse, men omskabte sig til en Skoe-Børste, til Trykken befordret ved Caspar Ebeltoft, med en hosføyet Lov-Tale over Skoe-Børsterne, faaes for 8 Skilling på Børsens Boglader.

Dette nidskrift, som skulle forbitre etatsråd Nissens sidste dage og antagelig forvolde hans død, var noget af det giftigste, der er udgivet på dansk. H. N.

Titelbladet til det smædeskrift, der under anonymitetens maske rettede så skarpe angreb på etatsråd Nissen, at denne efter samtidens mening døde af ærgrelse.

En
saare mærkverdigg
Zildragelse
som
er fæet i den Stad Antwerpen
med et
forheret Drengbarn,
der var en
N i s s e
men omfobte sig
et en
Skobørste
med mere
som Historien fortæller.
Bort skrevet i Hollandsk ved Hæret de Calmuyden
og i det Danske oversat ved Claus Kille.
fordum Sogne-Dejn,
og nu til Trykken befordret
ved
Casper Ebletoft,
samt besvaret af
Pøvtale over Skobørsterne.

Kjøbenhavn, 1771.

Nissen behøvede næppe ulejlige sig hen på Børsen for at købe tryksagen. Den anonyme forfatter havde nok sørget for, at han fik den i hænde.

I modsætning til Caspar Peter Rothes skrift, der angreb lakajismen i almindelighed, rettede den nye pjece sig mod etatsråd Nissen personligt. Allerede i titlen nævnes jo en »Nisse«, og da denne i skriftet ofte omtales i bestemt form (»Nissen«), ligesom det anføres, at denne nisse »loed sig kalde Hans«, var der ingen tvivl om adressen.

Hvem forfatteren til skandskriftet var, er der uenighed om blandt de lærde. I H. Ehrencron-Müllers Forfatterlexikon tilskrives tryksagen Caspar Peter Rothe, altså den samme, som havde skrevet indvielsestalen ved skobørstetemplets etablering, men stadsarkivar Sigurd Jensen bestrider, at vi kender forfatteren, idet han dog som en mulighed peger på beboerne af Borchs kollegium, hvorfra en del af tidens stridsskrifter udgik.

Pamfletten fortæller, hvorledes en i Antwerpen bosiddende dame, fru van Meerbuysen, var så »genegen til Skiørlefnet og Horeries Synd«, at hun allerede havde tillagt sig 3-4 uægte børn. Men det var ikke nok. Hun blev påny »udi sit slemme uteerlige Lefvnet. . . frugtsommelig«. Af hensyn til en ny elsker be-

nægtede hun sin graviditet, men tilføjede, at det - hvis hun alligevel var kommet galt af sted - måtte være »med en Nisse, en Skoebørste og mere saadan frække Talemaader«.

Selv om hun gerne ville skjule tingenes tilstand, var det altså helt korrekt med den tykke mave. Selve Djævelen åbenbarede sig for hende og oplyste, at hun ville føde et dregebarn, som den Onde »med stor Lykke vilde forleene og besynderlige Egenskaber meddele, at hand udi Verden stor Lykke skulle fange og blive en drabelig Mand«. Da hun blev forløst, blev det med en nisse.

Da denne nisse blev større, fik den ansættelse på en keglebane og blev derefter medhjælper hos en såkaldt »Skillings-Mand«, der sad uden for byporten og opkrævede bompenge. Om H. N. Nissen har haft sådanne bestillinger, kan vi ikke vide, men det kan naturligvis ikke afvises. »Nissen« stjal både på keglebanen og ved byporten.

Derpå drog den lille nisse »ind udi det Land Holstein«. Her har vi altså en åbenbar hentydning til den adelsmand, den angrebne blev lakaj hos. »Nissen« var nu blevet forvandlet til en skobørste, og senere gennemgik han yderligere en metamorfose, nemlig til menneske, »endskiønt hand altid beholdte det onde Hierte og Sind som ham af hans Formynder og Pleye-Fader, den leede Diævel og Satanas, i Moders Liv var tiltænket.«

Snart blev han uundværlig for sin herre, der var »Eyre af adskillige gamle og brøstfældige Huuse, som han ey uden Skade kunde sælge«. Den til menneske omskabte nisse hjalp imidlertid sin herre med at sælge de elendige ejendomme på fordelagtige vilkår. Vejen var nu banet. »Nissen« blev ved sin herres protektion en indflydelsesrig mand, der stillede sig såre gudfrygtig an og uddelte nogle af de penge, som han uredeligt havde tilvendt sig, til de fattige. »Ja hand loed som hand toeg sig alle fattige Enker nær. Men Aarsagen var denne, at hand som var afvlet udi Hoer og Skiørlefvnet, var og overmaade dertil genegen, og under den Forevending at være de fattige Enkers Forsvar, drev hand hemmelig Boelskab og Uteerlighed med dem, og saaledes mesterligen skiulede alting under Barmhiertigheds og Kierligheds falske Kaabe«.

I forbigående får vi at vide, at han altid var »opblæst og hovmodig og tragtede efter meget store Ting, skiønt hand ikkun var en liderlig Skiøges Søn«.

»Imidlertid fik hand den eene Æres Post efter den anden, ligesom han tillagde sig store Midler, med megen Tredskhed, thi naar nogen døde, vedste hand altid saaledes at mage det, at hand fik deres Gods og Midler i sine Hænder, ey betænkende, at de Umyndige og Faderløse derved blefve fornærmede og berøfvede«.

Men det endte galt. En skønne dag kom Djævelen og hentede ham. Det skete, da »Nissen« var ude at køre i sin kare. Tilskuerne overværede, hvorledes Djævelen »med stor Bulder fløy op med ham i Luften, og lode sig paa den Tid

Æ r e m i n d e

o d e r

S a l i g

Hr. Etatsraad

N i s s e n.

København, 1771.

Trykt i det Kongl. Universitets Bogtrykkeri hos
L. G. Gøbelges Efterlevnede.

Titelbladet til det »Æreminde over Salig Hr. Etatsraad Nissen«, hvormed den unge teolog H. J. Birch vandt den Nissenske families bevågenhed. Så snart det blev muligt (selv om det tog nogle år), kaldte Den Nissenske Stiftelse ham til sognepræst i Vallensbæk og senere til embedet i Glostrup.

tilsyne adskillige underlige Gestalter af gloende Skoebørster, og hørte mand hvor hand ynkelig skreg, samt saae at Diæfvelen sleed ham i mange Stykker med sine gruelige Kløer«.

Det er forståeligt, at H. N. Nissen græmmede sig over angrebet. Han græmmede sig til døde. Det mente i hvert fald samtiden. I orlogskaptajn Peter C. Schiønnings dagbog hedder det, at etatsråden døde »som man sagde af Ærgrelse over det bekiendte Skrift der var stiklet paa ham«.

Det var lidt før daggry den 10. februar 1771, fastelavnssøndag, at etatsråd Nissen lukkede sine øjne. Endnu en uges tid efter hans død blev der i Adresseavisen reklameret for »det bekiendte Skrift« om det forheksede drengbarn.

Oprejsningen

Det anonyme angreb skulle dog ikke blive det sidste, der blev skrevet om den afdøde. Fra forskellig side blev der rykket til undsætning, og så begyndte mere positive toner at klinge. I Adresseavisen den 19. februar 1771 bragtes en antagelig af familien indrykket - gravskrift, hvor H. N. Nissen skildres som

J. F. Struensee udstedte to dage efter etatsråd Nissens død en kabinetsordre om, at ingen tidligere lakaj fremtidig måtte foreslås til noget offentligt embede. Da lakajer utvivlsomt kunne være velkvalificerede til visse embeder, var reformen meningsløs. Træsnit.

»Dydens Ven«, og i samme nummer bragte en ellers ukendt digter K. Miller en poetisk hyldest, der slutter med disse linier:

Nu da: Han er ey meer paa denne Jord; Han døde;
Men see! Han lever vist hos Gud i Himmerig,
Hvor der er idel Fryd, og intet Ont kan møde,
Og Satans Øgle-Spye end ey kan nærme sig.

»Satans Øgle-Spye«! Der fik den anonyme forfatter **den!**

Dagen efter bragte Adresseavisen en ny gravskrift, hvori der taltes om »den forgiftede sorte Verdens knuse(n)de Ondskab« mod den afdøde. Gravskriften, der er signeret med tre små stjerner, slutter:

Staten mistede i Dig
En duelig og arbejdsom god Borger!
Landmanden tabte en Kyndig!
Og Raadhuset savner længe i Dig
En veldannet og fortient Mand!

Mere bemærkelsesværdigt blev dog et »Æreminde over Salig Hr. Etatzraad Nissen«, som teologen Hans Jørgen Birch udgav anonymt som modskrift mod den perfide pamflet. I dette prosaskrift tegnes et såre flatterende billede af den afdøde. Forfatteren kommer ikke meget ind på enkeltheder, men holder sig til generelle vendinger om ære, dyd og retsindighed. En hentydning til, hvorledes H. N. Nissen havde arbejdet sig op fra bunden, findes dog i disse linier:

»Det er altid roesværdigere at være født af en ringe og ubekendt Stamme, og at have fortient ved sin Flid, sin Indsigt og Oprigtighed at forfremmes til en høyere, end at være født af en adelig Slægt og ikke at vise sig som en ædel-tænkende Mand«.

Et forsøg på en karakteristik af den afdøde lyder:

»Det er en retskaffen Mands Ære at have været flittig i sit Embede, oprigtig i sine Ord, nøyagtig i sine Løfter, venskabsfuld mod sine Venner, og menne-skekierlig imod alle.

Saaledes var den **Mand**, hvorm der nu høres af alle: Ak! at den Retskafne døde; ved hvis Død saa mange maae klage: vor Velgjørere er ikke mere«.

Utvivlsomt har etatsråd Nissen haft sine fejl, men hvorledes påstandene i det anonyme smædeskrift forholder sig til sandheden, kan vi ikke afgøre. H. J. Birch fik imidlertid senere et meget smukt eftermæle som præst - »en grundhæderlig karakter« blev han kaldt. Naturligvis ville han som arbejdsløs teolog gerne stå sig godt med en familie, der havde kaldsretten til to kirker, men at han skulle have påtaget sig et helt uforbeholdent defensorat for H. N. Nissen, hvis denne virkelig havde været den slyngel, smædeskriftet hævder, er ikke troligt.

Annoncerne om H. J. Birchs skrift meddelte, at det kunne »faaes til kiøbs i den Mummiske Boghandling paa Børsen for 4 Skilling«.

Belønningen

For etatsråd Nissens familie må H. J. Birchs »Æreminde« have været balsam på det åbne sår, men det varede et godt stykke tid, inden man blev i stand til at vise sin taknemmelighed.

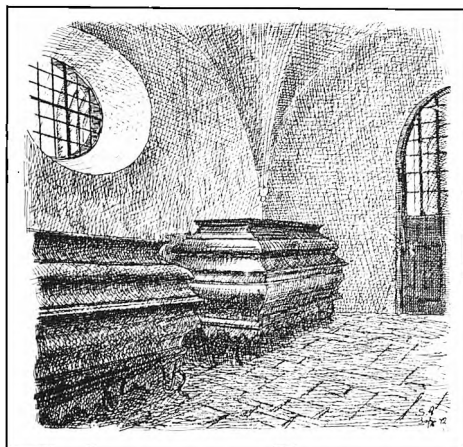
H. N. Nissen og hans hustru blev bisat fra Vor Frue Kirke i København, men de to sortmalede kister med forgyldte kisteplader blev snart efter overført til det kapel, som etatsråden i 1760'erne havde ladet opføre på nordsiden af Glostrup kirke.

Da embedet som sognepræst i Vallensbæk blev ledigt i 1778, kom det øjeblik, da den Nissenske familie kunne gøre gengæld over for »Æremindet«s forfatter, og den 23. december 1778 blev H. J. Birch kaldet som sognepræst i Vallensbæk. Allerede året efter blev det mere attraktive embede i Glostrup ledigt, og Birch overtog da dette. Han blev kaldet den 29. december 1779.

H. J. Birch beklædte embedet i Glostrup, indtil han den 18. november 1791 opnåede embedet som sognepræst i Middelfart.

Det forfatterskab, han havde indledt med sit »Æreminde« over etatsråd Nissen, udviklede sig i hans tolv år i Glostrup til et af tidens mest omfattende.

Med flydende pen og imponerende sikkerhed behandlede han et utal af emner, og selv om han i dag praktisk talt er glemt, bør han mindes som den utrolig flittige skribent og den sympatiske sjælesørger, han var.

Her i Det Nissenske Kapel ved Glostrup kirke er etatsråd Nissen og hans hustru gravsat i sortmalede kister med forgyldte messingplader.

Tegning af Stig Aagesen i »Det gamle Glostrup« 1942.

Kilder:

Adresseavisen 30/1, 11/2, 18/2, 19/2 og 20/2 1771.

Berlingske Tidende 8/2 og 18/2 1771.

(H. J. Birch): Æreminde over Salig Hr. Etatzraad Nissen. 1771.

Dansk biografisk Leksikon, bd. 2 (om Hans Jørgen Birch). 1979.

H. Ehrencron-Müller: Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814, bd. 1 (om Hans Jørgen Birch). 1924.

En saare mærkværdig Tildragelse som er skeet i den Stad Antwerpen med et forhexet Drengbarn der var en Nisse men omskabte sig til en Skoebørste med mere som Historien fortæller. 1771.

Glostrup kirke. Særtryk af værket »Danmarks Kirker«. Udgivet af Nationalmuseet. 1945.

Poul Høyer: Hans Nicolai Nissen. Kirkeejer til Glostrup og Vallensbæk (i Glostrupbogen, bd. 4. 1963-67).

Sigurd Jensen: Lakajismen og Københavns magistrat omkring 1770 (i Historiske meddelelser om København. Årbog 1973).

Frederik C. Krohn: Samlinger til en beskrivende Fortegnelse over danske Kobberstik, Raderinger, Illustrationer m.m. Nyudgave 1962.

Knud Langberg: Glostrup Præstehistorie II (i Glostrupbogen, bd. 2. 1953-57).

Th. Overskou: Den danske Skueplads, bd. 2. 1856.

(C. P. Rothe): Lovtale over Sko-Børsten holden som en Indvielses-Tale ved Skobørste Templens Oprettelse i Gammel-Grønland. 1771.

Ejvind Tofte: I slægternes spor. Glostrups historie I. 1971.

*I 1759 fik kirken et ur, der efterhånden blev så medtaget, at urskiven blev fjernet i 1869. Urværket blev imidlertid stående, og i 1976 blev der opsat en ny urskive, så uret igen kunne sættes i gang. Om de mange vanskeligheder, man stødte på undervejs, fortælles i denne artikel.
Foto: Egon Funch 1984.*

Tårnurets omtumlede skæbne

Af Ejvind Tofte

Den vestlige del af Glostrup kirketårns sydside er prydet med et tårnur. Skiven har kun én viser, der angiver, hvilken klokke time det er på dagen; men står den f.eks. mellem et og to, kan man jo hurtigt regne ud, at klokken må være halv to. Ved en flygtig betragtning kunne man fristes til at tro, at det måtte være en meget gammel urskive; men i virkeligheden stammer den fra midten af 1970'erne. Den er tegnet af arkitekt Erik Rasmussen, Glostrup, med bevarede 1700-tals urskiver som forbillede.

Selv om urskiven således er ny, er selve værket til gengæld gammelt. Uret blev skænket af kirkeejeren Hans Nicolai Nissen i 1759, og gennem mere end hundrede år viste det troligt Glostrups beboere, hvad klokken var slået.

I 1866 var uret imidlertid så medtaget af tidens tand, at kirkesyn og kirkeværg overvejede at anskaffe et nyt. Et sådant blev anslået til at koste o. 1600

Da tårnuret i 1860'erne var blevet så medtaget af tidens tand, at det enten måtte repareres eller fjernes, mente sognepræst C. F. Stub, at uret godt kunne undværes. Han ville dog ikke modsætte sig, at man hørte, hvad sognerådet havde at sige, man da han selv var sognerådsformand, kom det næppe særlig overraskende, at sognerådet mente det samme som sognepræsten.

Foto i Glostrup lokalhistoriske arkiv.

rigsdaler, hvad sognepræsten, pastor Stub, syntes var for dyrt. Man anmodede derfor kultusministeriet om udsættelse af en nyanskaffelse eller en hovedreparation af det gamle. Kultusministeriet var den tids navn for kirke- og undervisningsministeriet. Udsættelsen blev givet for fire år; men samtidigt påpegede ministeriet, at da det havde været testators (d. v. s. Nissens) vilje, at der skulle være et ur på Glostrup kirke, skulle der også fremover være et sådant. Det var denne bestemmelse, der gjorde, at selve værket aldrig blev fjernet fra kirken.

I 1868 foreslog kirkesynet, at man sørgede for en istandsættelse af uret inden for den frist, der var givet af ministeriet. Der var dengang endnu intet menighedsråd. Menighedsråd blev først indført i 1903, men der var som nævnt et kirkesyn og en kirkevæрге. Det var disse mennesker, som pastor Stub forhandlede med. Det blev dog hurtigt klart, at Stub absolut ikke var interesseret i at ofre penge på uret. Langt hellere ville han have anskaffet et orgel til kirken. Over for kirkesynet understregede Stub, at et kirkeur ikke mere havde den samme betydning som for hundrede år siden. »I vore dage er enhver familie jo i besiddelse af et ur«, lød Stubs kommentar. Stub havde dog intet imod, at man hørte, hvad sognerådet sagde til sagen. Da Stub imidlertid også var sognerådsformand, kan det jo godt have medvirket til, at rådet gav udtryk for

samme indstilling. Kirkeuret kunne undværes, idet »der i Glostrup by findes en jernbanestation, efter hvis ur de private ure altid kan reguleres«, sagde sognerådet.

Den 13. april 1869 godkendte ministeriet, at urskiven blev nedtaget; men under henvisning til tidligere skrivelse pointeres det, at det gamle værk fortsat skulle blive stående på sin plads. Hvorledes den oprindelige urskive har set ud, ved vi desværre ikke. Der kendes ingen fotografier eller tegninger af den.

Men selv om man nu ikke mere havde urskiven for øje, blev det gamle ur dog aldrig glemt. I tidens løb er der gentagne gange gjort forsøg på at få det igang igen. Således har specielt Glostrup Grundejerforening interesseret sig for uret. I 1908 nedsatte denne forening et udvalg med det formål at få kirkeuret repareret. Man lod tårnurmager Bertram Larsen undersøge det; men mere skete der ikke i denne omgang. I 1921 forsøgte man igen, men stadig uden held. I 1935 henvendte foreningen sig til den lokale urmagermester Knud Hansen, der gav et overslag på 5000 kr. På sin generalforsamling i 1935 bevilgede foreningen et tilskud på 500 kr. til formålet; men da der endnu i 1947 ikke var sket noget, trak foreningen sit tilbud tilbage. Herefter tog Historisk Selskab fat og forhandlede i 1948-49 med menighedsrådet. Men heller ikke dette initiativ gav noget positivt resultat.

I forbindelse med restaureringen af Glostrup kirke i 1970 til 1974 havde Glostrup menighedsråd også adskillige gange sagen på dagsordenen. Det endte med, at man i 1976 tog kontakt til Nationalmuseets tårnurmager Ingemann Sørensen, Holbæk. Langt om længe lykkedes det således at få Nissens gamle ur gjort synligt og virksomt. Den, der først og fremmest har æren for, at der omsider kom en lykkelig afslutning på det langvarige urproblem, var værkfører Chr. Glyrskov, der arbejdede utrætteligt med sagen. Helt så stabilt, som man kunne ønske sig, er det gamle ur ganske vist ikke, men det er så afgjort med til at give Glostrup kirketårn sit særpræg. Det gør det bl.a. ved sin atypiske placering. Almindeligvis er et tårnur jo anbragt midt på tårnet.

Kilder:

Glostrup menighedsråds forhandlingsprotokoller.

Rømming, H. P., Eduard Madsen og Poul Høyer: Glostrup Grundejerforening 1897-1947. 1947.

I kirkens kor fandtes indtil 1755 et vindue med glasmalerier fra 1588, nemlig to adelsskjolde og et bomærke for den daværende sognepræst. De to adelsvåbener gengives her, til venstre Otto Brockenhuus' våben og til højre hans hustru, Karen Venstermands.

Tegninger af Herman Storck.

Forsvundne glasmalerier og en kasseret altertavle

Af Ejvind Tofte

I tidernes løb har der selvfølgelig været mangt og meget i Glostrup kirke, som ikke mere eksisterer. Takket være en præsteindberetning fra 1757 har vi dog kendskab til et par af disse ting, nemlig glasmalerierne og den tidligere altertavle.

Sognepræst P. A. Aagaard, der iøvrigt er den eneste præst, der har ejet Glostrup kirke, fortæller, at der indtil 1755 havde siddet et gammelt vindue i koret med motiver i farvet glas. I den ene rude var der afbilledet to horn og tre roser. Herunder stod der »Otto Brockenhuus. 1588«. I den anden rude var der, siger Aagaard, »to orneben holdende et rundt oval-glas«. I skjoldet fire bjælker og herunder »Karen Venstermand«. Karen Venstermand var Otto Brockenhuus' hustru. De to orneben er jo nok en fejlskrivning for ørneben, og det som præsten beskriver som et ovalt glas må være hjælmen (se ovenstående illustration). På den tredje rude sås en engel holdende en tavle med et bomærke. Herunder stod der »Hr. Simon Jenssøn. 1588«. Simon Jenssøn var

kirkens sognepræst fra 1582 til 1619. Hans velbevarede ligsten af gotlandsk kalk ses stadig i våbenhuset.

Også altertavlen var en gave fra Otto Brockenhuus og hustru. En indskrift fortalte: »A. D. 1587 har Otto Brockenhuus til Vollerslev ladet sætte denne tavle i Glostrup kirke. Hendrich Knaj malede denne tavle«. I 1844 blev tavlen påny malet og forgyldt af J. Runge i København. Imidlertid må man være blevet ked af den gamle altertavle, idet den i 1863 blev udskiftet med den nuværende, selv om den gamle med sine renæssanceudskæringer utvivlsomt har passet bedre til prædikestolen.

Otto Brockenhuus, der en tid havde været rentemester (d.v.s. finansminister) under Frederik II, boede på den gamle herregård Vollerslevgård i Stenløse sogn på Fyn. I 1630'erne forsvandt den fra herregårdenes rækker, og jorden blev bortfæstet til to bønder. I dag minder kun en voldgrav og et voldsted om svundne tiders herlighed. I Stenløse kirke er der bevaret en prædikestol fra 1584 med Otto Brockenhuus' og Karen Venstermands våbenskjolde.

Når en fynsk adelsmand kunne finde på at interessere sig for Glostrup kirke, kom det sig af, at han var »kannik« ved Roskilde domkirke, som Glostrup kirke dengang hørte ind under. Ordet kannik havde efter reformationen en helt anden betydning end i den katolske tid. Roskilde domkirke bortforpagtede en del af sit omfattende kirkegods. En sådan forpagter kaldtes en kannik. Mod en fast afgift til domkirken fik han kirkens tiende, men derved også vedligeholdelsespligten og andre udgifter vedrørende kirken.

Kilder:

Achen, Sven Tito: Danske adelsvåbener. 1973.

Danmarks Kirker. Københavns Amt. 1. 1944

Langberg, Knud: Glostrups Præstehistorie. Glostrupbogen II. 1953-57.

Trap, J. P. Danmark. 5. udg. Odense Amt. 1956.

Som humorist huskes Poul Martin Møller vel bedst for Hans og Trine, de to charmerende unger fra »Scener i Rosenborg Slotshave«. Tegning af Frants Henningsen.

»Bogfabrikken i Glostrup« Om sognepræst H. J. Birch *Af Egon Funch*

»Gaarden har kuns eet offentligt Bibliothek, som er opstillet paa et grønt Hængeskab i Conversationsstuen. Det bestaaer af den nye evangeliske Psalmebog, Rasmussens ABC og Birchs Bibelhistorie. De to sidste maae være meget søgte, da Træbindene paa dem begge ere brudte og Bladene bære hyppige Spor af Læsernes Fingre«.

Citatet er fra Poul Martin Møllers humoristiske skildring af Lægdsgaarden i Ølsebye-Magle.

De tre bøger, biblioteket bestod af, har været velkendte i samtiden. Kender vi dem også? I hvert fald bør den bibelhistorie, der nævnes, ikke helt glemmes her på egnen. Den var nemlig skrevet i Glostrup præstegård.

Diagnose: skrivekløe

En betydelig del af den danske litteratur er udgået fra vore præstegårde, men kun yderst få af de skrivende teologer når i produktivitet op på siden af den Birch, som havde vundet indpas i Ølsebye-Magle.

Hans Jørgen Birch, der var født den 6. september 1750, tog teologisk eksamen allerede i en alder af 18 år. Præsteembeder hang ikke på træerne, og i lange tider måtte han derfor ernære sig på anden måde. Det faldt ham ikke vanskeligt at finde noget at beskæftige sig med. Han var den fødte forfatter.

»Bibliotheket« i Lægdsgaarden i Ølsebye-Magle bestod af tre bøger, hvoraf den ene var H. J. Birchs bibelhistorie. Her ses bogsamlingen, således som tegneren Kr. Kongstad opfattede den.

Som fortalt på side 29 indledte Birch i 1771 sit forfatterskab med et »Æreminde« over etatsråd Hans Nicolai Nissen, der var afgået ved døden kort efter, at et anonymt skrift havde rettet hårde anklager mod ham. Det var den almindelige opfattelse, at han havde ærgret sig ihjel. Den Nissenske families taknemmelighed over for den unge forfatter gav sig udslag i, at Birch i 1778, da embedet som sognepræst i Vallensbæk blev ledigt, blev kaldet til dette og året efter forflyttet til det mere attraktive embede i Glostrup. Det var Den Nissenske Stiftelse, der havde kaldsretten til disse embeder.

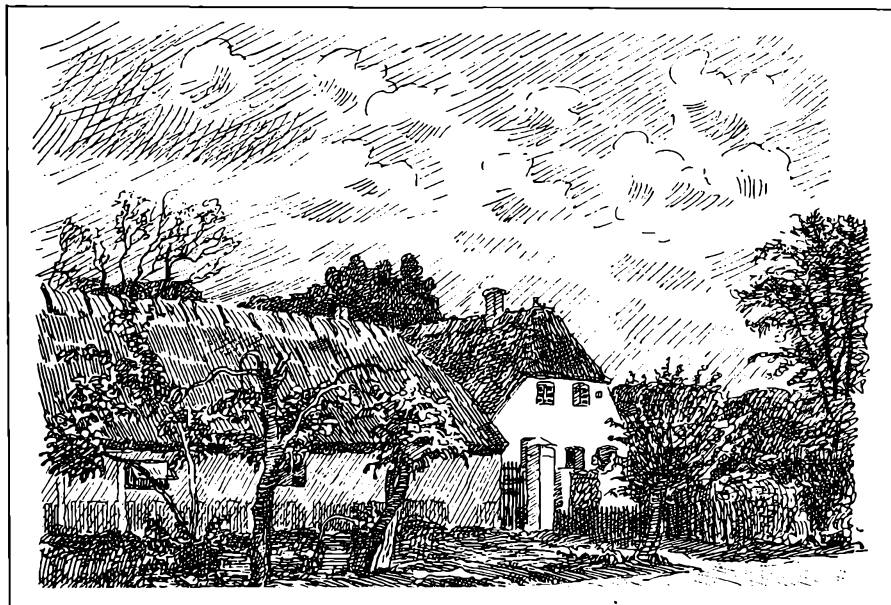
I Glostrup forblev Birch til 1791, da han opnåede ansættelse i Middelfart, hvor hans embedsperiode blev kort, idet han døde allerede den 24. maj 1795, kun 44 år gammel.

Når man betragter de mange, mange bind, han producerede, både som forfatter og oversætter, er det næsten ikke til at forstå, at han også har haft tid og kræfter til at passe sin embedsgerning, men ikke desto mindre synes han at have været en omsorgsfuld sjælesørger. Hans eftermæle som præst blev det smukkeste tænkelige.

Hans eftermæle som skribent må derimod blive lidt mere forbeholdent, idet han spredte sig over så mange felter og skrev så lynende hurtigt, at det ikke kunne blive lige fremragende altsammen.

Inden han fik sit første embede, havde han udgivet et helt lille bibliotek af tidens skønlitterære værker, og bag de lune præstegårdsmure i Vallensbæk og Glostrup spruttede hans pennefjer i et hæsblesende tempo. Med rastløs energi befattede han sig i oplysningstidens ånd med religion, moral, pædagogik, historie, personalhistorie, geografi, topografi, grammatik, nationaløkonomi, landbrugsforhold, statistik og skønlitteratur. Han må have skrevet både dag og nat. Han var utrolig.

»En industriel Bogvirksomhed« kalder Vilhelm Andersen hans forfatterskab. »En hel bogfabrik« står der i Dansk biografisk Leksikon.

I den gamle præstegård i Glostrup - den, der nedbrændte i 1905 - residerede H. J. Birch som sognepræst i årene 1779-91. Han var i disse år en så flittig forfatter, at hans virksomhed er blevet kaldt en hel bogfabrik.

Tegning af Stig Aagesen i »Det gamle Glostrup« 1942.

Birch som teolog

Med den teologiske del af sin produktion havde Birch succes både hos læg og lærd. At den ene af de to bibelhistorier, han udgav, nævnes af Poul Martin Møller, ganske vist med et blink i øjet, fortæller om dens udbredelse. Hans bibelhistorie fra 1788 kom i hele 26 oplag, det sidste så sent som i 1877.

Mange præster kunne utvivlsomt få gode impulser af Birch, ikke mindst gennem hans »Haandbog for Præster og unge Geistlige«. Han indskærper, at en god præst bør kende sine sognebørn ud og ind. Når en nyansat præst overtager sit embede, er det vigtigt

at gjøre sig bekendt med alle Medlemmerne i Menigheden, saavidt det efter deres Antal lader sig gjøre; holde en Bog for sig selv derover; give nøje Agt paa deres Handlinger og Forhold i de sunde Dage; være vaersom i at høre efter Rygter og stræng i at bedømme disse, paa det at man ikke skal lade sig bedrage; være langsom i at fælde sin Dom over hver; ikke dømme i Almindelighed om nogen af Ord eller enkelte Handlinger.

Lidt for hastigt er pennen måske faret hen over papiret, da Birch gav følgende eksempel på, hvordan han havde trøstet en 29-årig dame, der lå for døden af tuberkulose:

Jeg tilstaaer, at det er tungt for et Fruentimmer af Deres levende Indbildningskraft, Deres følsomme Hierte og Deres Lyst til Verden. Men betænk Dem: nu er De snart tredive Aar gammel; om tyve eller tredive Aar endnu vilde Verden forlade Dem, og De ikke længer finde Fornøjelse i dens Forlystelser. Hvor snart ere ikke de forrige tredive Aar forsvundne, og de følgende forsvinde lige saa snart ja endnu snarere, da man har bemærket, at for Personer af Deres lykkelige Omstændigheder iler Tiden langt hastigere jo ældre de blive. Nu viser det langt mere Sinds Styrke, at forlade Verden med Frimodighed, medens De endnu kunne nyde den, end at den skulde i den tiltagende Alder forlade Dem og overgive Dem til den kiedsommelige Alderdom.

Om disse trøstende ord vidner om nogen større psykologisk forståelse af en ung døende kvindes sjæleliv, kan man måske sætte spørgsmålstegn ved.

Alt i alt giver præstehåndbogen dog et smukt indtryk af forfatteren, af hans samvittighedsfuldhed og den alvor, hvormed han gik til sin gerning.

Birch som pædagog

Det var Birch, der udgav den første illustrerede ABC her i landet. Bogen udkom i 1790 (5. og sidste udgave kom i 1816). Billederne var håndkolorerede kobberstik, udført af en kunstner ved navn Seehusen. Tegneren var på ingen måde nogen Rembrandt, men for den tids børn har motiverne nok været spændende. Birchs ABC havde et vist eksotisk præg, så de videbegærlige unger kom verden rundt og mødte aber, bjørne, elefanter, krokodiller, løver, påfugle, rensdyr, urokser, zebraer og andre zoologiske mærkværdigheder.

Til bogstav C lyder teksten:

Her staaer en Chineser ved et Cedertæe,

og ved Roden en Chamæleon.

Der ligge Citroner i en Kurv.

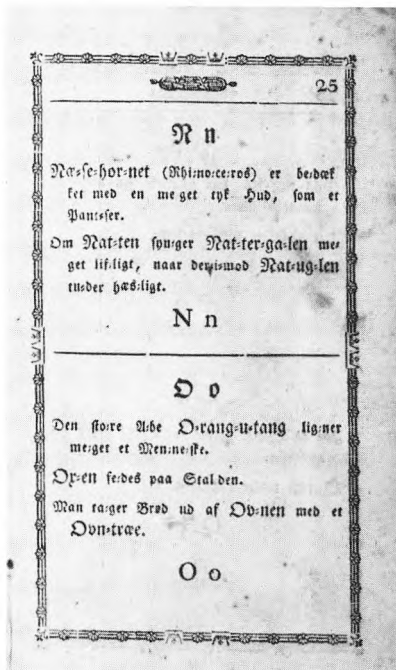
Der staaer et Compas og et chinesisck Huus.

Det var nok en ny og underholdende måde at lære at læse på.

Birch som landmand

Ja, H. J. Birchs veloplagte pen boltrede sig på alle områder. Selv når landmanden gik ude på sine marker, kunne han have Birch som usynlig ledsager. I 1782 udkom »Kort Underretning, hvorledes Klever og Raggæs skal saaes og behandles«. Det var en tryksag på kun én side i stort format, åbenbart beregnet til at hænges på væggen som en plakat. Anvisningerne er såre detaljerede, som f.eks. når der gives råd om, hvorledes køer skal tøjres på kløvermarker:

Dersom Foraaret ikke er strengt, kan med Tøringen begyndes først i Mai. I Begyndelsen, da Kleveren er liden og tynd, gives Køerne 9 Alen Tøier af Gangen. Mod Enden af Mai ikkun 4½ Alen, og i Juni Maaned, da Kleveren er meget stærk, ikkun 1 Alen Tøier hver Gang.

I 1790 udgav H. J. Birch den første illustrerede ABC her i landet. Billederne var håndkolorerede kobberstik, hvis eksotiske motiver bragte et frisk pust ind i skolestuen. Her ses to af siderne.

Det må være erfaringerne fra dyrkingen af præstegårdsjorden i Glostrup, der her kommer andre til gode. Underviste han måske ligefrem i emnet fra prædikestolen? Faktisk var der rationalistiske præster, der brugte højmessens til landbrugstekniske foredrag.

Birch som »kvindeforsker«

I sine sidste leveår arbejdede Birch med værket »Billedgallerie for Fruentimmer, indeholdende Levnetsbeskrivelser over berømte og lærde danske, norske og udenlandske Fruentimmere« - et værk, han ikke nåede at gøre færdigt. Første bind udkom i 1793, altså efter at han var flyttet til Middelfart. I en for-tale kommer Birch da også med en slags beklagelse af, at han »saa langt borte fra Hovedstaden og Bibliothekerne« ikke kan vide, hvornår næste bind kommer. Der var jo nemlig fordele ved at bo i Glostrup, har han opdaget!

Bindet indledes med Birchs betragtninger »Om Fruentimmerets Bestem-melse, Opdragelse og Pligter«. Hvorledes skal de nordiske kvinder da være for at svare til idealet? Jo, Birch har svaret parat:

De skulle være kydske og dydige Fruentimmere, elskværdige Døttre, oprigtige Veninder, kiærlige og omhyggelige Ægtefæller, kloge og vindskibelige Huusmødre, retskafne og kloge Barnemødre og Opdragersker, Dydens Mønstere, ædle Borgerinder af Staten, de Fattiges Trøst, de Elendiges Tilflugt, og sande Christeninder her og hisset.

Selv om bogen næsten udelukkende henvender sig til kvindelige læsere, er Birch ikke bange for at øve lidt mild kritik, f. eks. denne: »De fleste Fruentimmer ere af Naturen nysgierrige, forfængelige og alt for snaksomme«.

Moralen og religionen bør indprentes pigerne således, at de gør et uudsletteligt indtryk og »tiene til et fast Forsvar imod Mandfolkernes Smiger og Forførelser«.

Naturligvis skal pigerne foruden de almindelige skolefag lære at danse, sy, tegne, brodere, strikke, spinde, karte, kniple, væve bånd, vaske, stive, stryge, koge, bage, sylte og meget andet. I de små købstæder skal de imidlertid også »forstaae sig paa Brødbagning, Brygning og Brænden, for siden at undervise Tienestefolkene, hvorledes alt dette skal skee med Fordeel, og saaledes, at baade Brødet og Øllet er sundt og velsmagende, og Brændevinet og Aquavitterne sunde og afsættelige«.

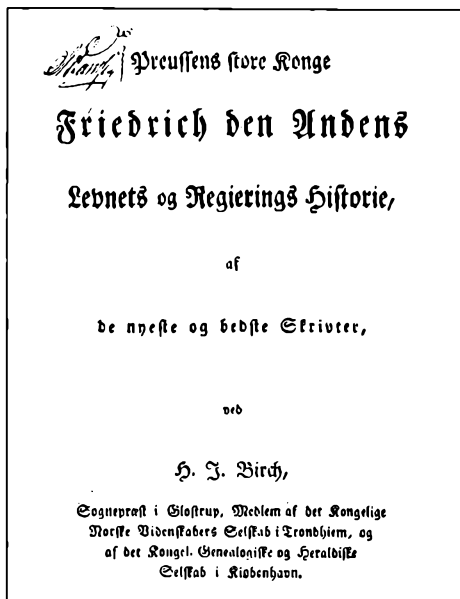
Birch er ikke særlig begejstret for tanken om at lade pigerne lære for meget klaverspil. Snarere burde skabningens herre lægge sig efter denne færdighed:

Hvilket henrykkende Syn at see den af sine Forretninger trette Fader opmuntre sig ved sit Klaveer, medens Hustruen giver deres Børn Die eller sidder ved sin Haandtering, og ledsager hendes kiære Mands Klaveerspil med sin yndige Sang.

Nogle af Birchs andre meninger lader vi komme til udtryk i en række løsrevne citater:

Fruentimmeret nemmer hurtigere, end Mandfolkene, men de glemme hastigere, og de kiedes lettere ved Underviisningen. . . . Lydighed imod Forældre og Foresatte er den første Dyd, som bør indprentes deres unge Hierter. . . . Pigebørn kan man lettere vænne til Lydighed, end Drengbørn. . . . Pigebørn bør altid have noget at bestille, og aldrig vænnes til at gaae ledige, men naar de blive syv til otte Aar, kan og bør al deres Tidsfordriv og Lege selv være Arbeide og Beskæftigelse. . . . Ydmyghed bør indprentes dem ved alle Leiligheder. . . . De bør alt meer og meer vænnes til at tænke, før de tale. . . . Fruentimmerets sædvanlige Snaksomhed om Vind og Veir, om Moder, Tienestefolk, og alt for megen Tale anstaaer intet vel opdraget Fruentimmer. . . . Unge Pigebørn bør vænnes til Maadelighed, Velanstændighed, Sparsomhed, Taalmodighed og Nøisomhed. . . . Unge Pigebørn fordærve deres Natur med at vænnes til Kaffe, Sukker, Syltetøi og alt for fede og umaadelige Spiser. . . . Unge Fruentimmer bør vogte sig for alt Koketterie. . . . Det var særdeles ønskeligt, at intet Fruentimmer blev gift før sit 18, og intet Mandfolk før sit 28 Aar. . . . Den ene Ægtefælle bør ikke søge at herske over den anden. Dette er en Feil, som de fleste Fruentimmer begaae i Begyndelsen af deres Ægtestand, de søge at rive Herredømmet til sig; alting skal rette sig efter deres Indfald, og disse forandre de hvert Øieblik, ofte uden selv at vide hvorfor, blot for at vise deres despotiske Magt, og, om muligt, at vænne deres Mænd til en blind Lydighed.

På titelbladet til mange af sine bøger præsenterede H. J. Birch sig som sognepræst i Glostrup. Som eksempel ses her titelbladet til hans bog om Frederik den Anden af Preussen. En så fremtrædende repræsentant for den oplyste enevælde som den store preuserkonge måtte i Birchs øjne være udstyret med en lysende helteglorie.

Vi kunne blive ved længe endnu. H. J. Birch havde et udtømmeligt arsenal af ord, som han gavmildt øste ud af. Han skulle være den sidste til at beklage sig over sludrebøtter af hunkøn.

»Fruentimmergalleriet«, hvis navnkundighed næsten kunne sammenlignes med bibelhistoriens, var et snurrigt, snakkesaligt og velment forsøg på kvindeforskning ud fra oplysningstidens præmisser. »Fruentimmerets Bestemmelse er: at være Mændenes Medhjælp, at blive Mødre og Opdragersker for dydige og lykkelige Mennesker«, skrev Birch. Det var udgangspunktet.

Om nutidens kvindebevægelse kunne tænke sig at rejse ham en statue foran Glostrup kirke, er nok lidt tvivlsomt.

Kilder:

- Vilh. Andersen: Den danske Litteratur i det attende Aarhundrede. 1931.
 (H. J. Birch): Æreminde over Salig Hr. Etatzraad Nissen. 1771.
 (H. J. Birch): Kort Underretning, hvorledes Klever og Raggæs skal saaes og behandles. 1782.
 H. J. Birch: Nye ABC eller Stave- og Læsebog for Børn i Danmark og Norge. 1790.
 H. J. Birch: Haandbog for Præster og unge Geistlige, bd. 1-2. 1791-95.
 H. J. Birch: Billedgallerie for Fruentimmer, indeholdende Levnetsbeskrivelser over berømte og lærde danske, norske og udenlandske Fruentimmere, bd. 1. 1793.
 Dansk biografisk Leksikon, bd. 2 (om H. J. Birch). 1979.
 Knud Langberg: Glostrup Præstehistorie II (i Glostrupbogen, bd. 2. 1953-57).
 Poul Martin Møller: Statistisk Skildring af Lægdsgaarden i Ølsebye-Magle. Nyudgave 1964.
 Preben Ramløv: Dansk digtnings historie. 1965.

Mellem ædle malme

Af Ejvind Tofte

Almindeligvis forbinder man jo klokken med den kristne kirkebygning; men klockens oprindelse skriver sig fra andre religioner. Allerede længe før kristendommens tid anvendtes klokker ved Kinas og Indiens templer. Klokken havde den praktiske funktion at gøre opmærksom på, at en religiøs handling var forestående i templet; men klockens klang havde også en psykologisk betydning ved at tale til menneskers følelser og stemninger

I den kristne kirkes første århundreder havde man absolut ikke brug for klokker. I Romerriget blev kristendommen anset for statsfarlig, og dens tilhængere blev udsat for forfølgelse. Meddelelse om gudstjeneste måtte gå stille fra mand til mand. Den sidste forfølgelse fandt sted i 303. Ti år efter - i 313 - blev kristendommen tilladt religion. Herefter gik det hurtigt fremad. I 381 blev kristendommen statsreligion i Det romerske Rige, og først nu dukker kirkeklokken op som et middel til at kalde og forsamle.

En kirkeklokke hedder på italiensk campana og et klokketårn campanile. Ordene viser hen til det syditalienske landskab Campanien, der var det første sted, hvor man tog kirkeklokken i brug engang i 400-tallet.

Fra Campanien har skikken med at anvende klokken som samlingsignal bredt sig til hele den kristne verden.

I Danmark har kirkeklokken været fast sammenhørende med kirkebygningen så længe, der har eksisteret kristne kirker i landet. Allerede ved de tre første kirker - i Hedeby, Ribe og Aarhus - var der klokker. Tilhængere af den gamle gudetro klagede over, at klokkeklangen forjagede de gode vætter.

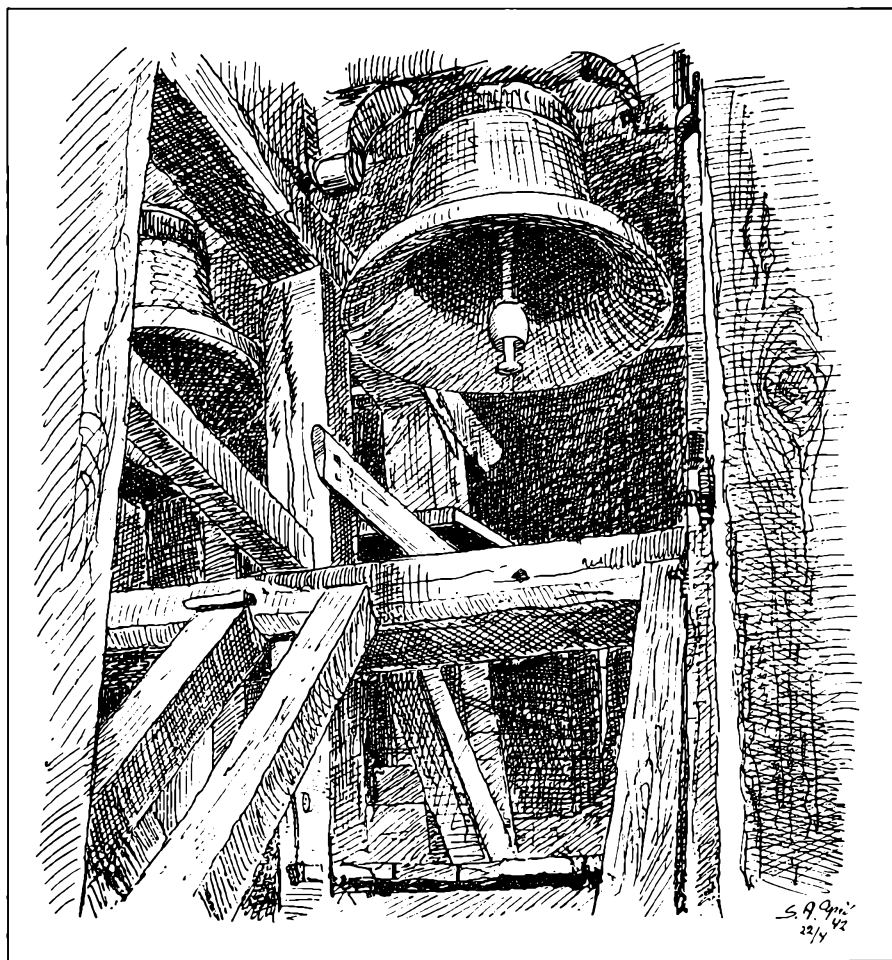
En kirkeklokke støbes af malm, der er en legering af ca. 80% kobber og ca. 20% tin. Bøjlerne til klockens ophæng kaldes kronen og klockens tykkelse ribben. Formlen for ribben var klokkestøberens store hemmelighed, som kun mundtligt blev givet videre fra far til søn.

Ved almindelig ringning sættes klokken i sving og rammes med kraftige, regelmæssige slag af knebelen. Når man kimer, bliver der med en træhammer slået hurtige slag på den stillestående klokke. Almindelig ringning er ca. 100 slag og varer omkring fem minutter. Klokkeringningen afsluttes med tre gange tre bedeslag. Således ringes der morgen og aften. Når der kaldes til gudstjeneste ringes tre gange - en hel og en halv time før, samt umiddelbart inden gudstjenestens begyndelse.

I Glostrup kirkes tårn hænger to klokker. Den ældste er fra 1558. Den er prydet med tre skriftbånd med indskrift på henholdsvis latin og dansk. Den

latinske lyder i oversættelse: »Hvis Gud er med os, hvem kan da være mod os. Herrens ord bliver i evighed. Begyndelse til visdom er gudsfrygt«.

Den danske fortæller: »Blev jeg støbt af Laurids Madsen anno 1558 i København den menige rove (?) sognemænd til gavn og nytte«. - Til gavn og nytte - kirkeklokken var så ubetinget også en praktisk foranstaltning. Dagens arbejde begyndte, når den ringede solen op, og det sluttede ved aftenringningen.

Den ældste af klokkerne bærer indskrifter på både latin og dansk. I den danske forekommer det uforståelige ord »rove« - måske en fejlskrivning for »ovre«. Har klokken tidligere hængt i Hvidovre eller Rødovre kirke?

Tegning af Stig Aagesen i »Det gamle Glostrup« 1942.

Desuden ringer Glostrup kirkeklokker også stadig et kvarter i tolv - en tradition fra landsbysamfundets tid. Dengang var det signal til de folk, der arbejdede ude på markerne om, at nu var det på tide at begive sig hjem til middagsmaden. Blev man ved nattetid vækket af klokkenes klang, vidste man, at det var en advarsel; som oftest fordi der var udbrudt brand et eller andet sted i byen. Alle måtte på benene for at bekæmpe ilden. En brand kunne hurtigt antage et katastrofalt omfang.

Ringningen foregår nu automatisk - og det er ikke på alle tider, at automatikken stemmer overens med solens faktiske opgang og nedgang. Mange andre steder i landet må klokkeren stadig højt til vejrs for at trække i klokkerebet.

Den danske indskrift rummer det uforståelige ord »rove«. Det kan måske tænkes at være en fejlskrivning for »ovre«, således at klokken oprindeligt havde været bestemt for de Hvidovre eller Rødovre sognemænd. En ombytning kan være sket i forbindelse med klokkeskatten i 1602. I det år begyndte det at trække op til en truende konflikt med Sverige, og da kanonstøberiet manglede metal, måtte de sjællandske kirker, som havde flere klokker, aflevere en af dem til Gjethuset (kanonstøberiet) i Gammel Mønt i København. Her lå de mange kirkeklokker opmagasineret indtil 1617. Til alt held blev der ikke brug for dem. I 1617 lod Christian IV derfor udsende bekendtgørelse om, at Gjethuset havde kirkeklokker til salg, og mange kirker benyttede sig af lejligheden til at købe en kirkeklokke tilbage. I mange tilfælde fik de dog en anden end den, som de havde afleveret.

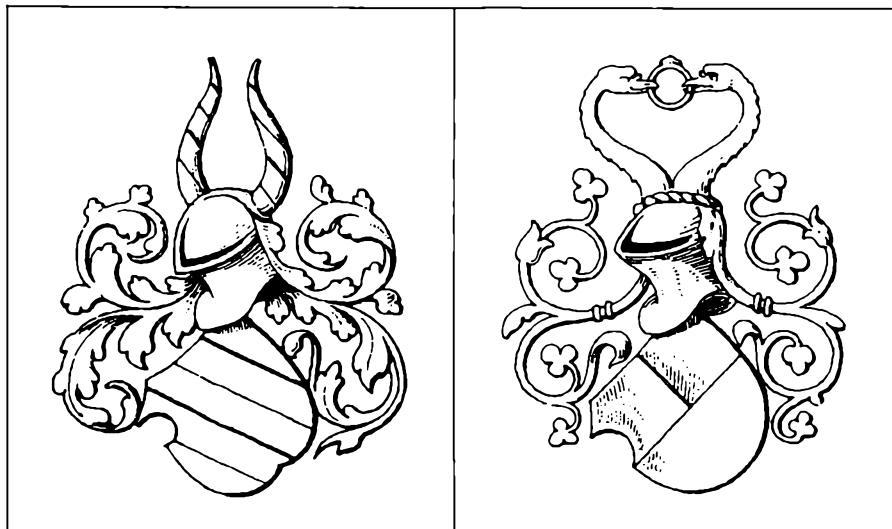
1558-klokken måler 91 cm i tværmål.

Den store klokke (tværmål 120 cm) er støbt af H. Gamst og H. C. Lund i København 1848. Henrik Gamst var en af Københavns fremtrædende borgere, medlem af Borgerrepræsentationen, medstifter af Industriforeningen og medindbyder til oprettelsen af Thorvaldsens Museum. Hans Christian Lund var hans søstersøn.

1848-klokken er imidlertid en omstøbning af en ældre klokke, der bar indskriften: »H. O. Krabbe, F. B. Scheel. 1708. Peder Lützen støbte mig i juni måned, da sognepræsten var Hr. Uldrich Helt. Anno 1708«. På siderne var der to våbenskjolde.

Uldrich Helt var sognepræst fra 1673 til 1714.

H'et og F'et er ikke navneforbogstaver. Det står for henholdsvis Hr. Otto Krabbe og hans hustru Fru Birgitte Scheel. Otto Krabbe til Egholm og Krabbesholm i Hornsherred var på dette tidspunkt kirkeejer i Glostrup. Han var en indflydelsesrig embedsmand på Frederik IV's tid og iøvrigt kendt som en human godsejer. I kriseår brugte han ofte mere end 1000 tønder korn til sine bønders udsæd og sommerføde, og han udredede endda deres skatter i sommerhalvåret.

Den største af Glostrup kirkes klokker er en omstøbning af en klokke fra 1708, der var blevet beskadiget. På den gamle klokke fandtes ovenstående våbener for hhv. Otto Krabbe og Birgitte Scheel. Med genanvendelse af det gamle metal er den nuværende klokke støbt i 1848. Tegninger af Herman Storck.

Otto Krabbes gamle klokke blev omstøbt, fordi der var gået et skår af den. I vore dage ville man jo nok have søgt at udbedre skaden, men i 1848 handlede man resolut og lod den ende i smeltediglen.

Folks indstilling til kirkeklokker er jo ret så forskellig. Nogle opfatter blot lyden som irriterende larm; andre fortæller, at klokkeklangen kun minder dem om begravelser; men det store flertal har dog stadig evnen til at fornemme den ro og fred, som er klokkeklangens inderste væsen.

Kirkeklokken bruges som motiv i mange af vore salmer. Mest bekendt er vel nok Grundtvigs: »Kirkeklokke, mellem ædle malme«. Et andet sted siger han, at »klokker end kimer og kalder« til gudstjeneste. Også i den mere verdslige poesi møder vi ofte kirkeklokken. Den kendte sang: »I skovens dybe, stille ro« slutter med linierne:

»Nu klokken tier, aft'nens fred
sig stille sænker ned«.

Kilder:

- Achen, Sven Tito: Danske adelsvåbener. 1973.
- Danmarks Kirker. Københavns Amt. Bd. I. 1944.
- Dansk Biografisk Leksikon. 3. udg. 1979-84.
- Langberg, Knud: Glostrup Præstehistorie. Glostrupbogen II. 1953-57.
- Mosumgaard, Børge: Kig på kirker. 1966.

Personregister

Almgreen, Knud, fængselsoverbetjent 18
Andersen, Vilhelm, professor 38

Bang, J. P., viceskoleinspektør 10
Birch, H. J., sognepræst 29ff, 37ff
Brockenhuus, Otto, rentemester 35f

Christian IV, 46
Christian VII, 20
Claussøn, Morten, præst 11, 17

Ehrencron-Müller, H., bibl. 26

Frederik II (Danmark) 36
Frederik II (Preussen) 43
Frederik IV 46

Gamst, H., klokkestøber 46
Glyrskov, Chr., værkfører,
menighedsrådsformand 34
Grundtvig, N. F. S., biskop 47

Hansdatter, Mette, fru 17
Hansen, Knud, urmagermester 34
Heggelund, Marie, fru 17
Heggelund, Peter A., mejeriejer 17
Helt, Uldrich, sognepræst 46
Herholdt, J., arkitekt 5
Holstein, J. L., greve 23, 27
Høyer, Poul, ingeniør 18

Jensen, Sigurd, stadsarkivar 26
Jenssøn, Peder, kirkevæрге 17
Jenssøn, Simon, præst 11, 35f

Knaj, Hendrich, kunstmaler 36
Koch, L., provst 11
Kongstad, Kr., tegner 38
Kornerup, Søren, generalfiskal 11ff
Krabbe, Otto, amtmand 46f

Larsen, Bertram, tårnurmager 34
Lauridsen, Hans, birkefoged 12f
Lund, H. C., klokkestøber 46
Lützen, Peder, klokkestøber 46

Madsen, Laurids, klokkestøber 45
Marcussen & Søn, orgelbyggerfirma 17
Marstrand, Wilhelm, kunstmaler 21
Miller, K., digter 29
Mortensdatter, Maren 17
Mortenssøn, Claus 17
Møller, Poul Martin, forf. 37, 39

Nebelong, N. S., arkitekt 14, 16
Nissen, Eva C., se Pechüle
Nissen, H. N., etatsråd 11, 14, 16, 20ff, 32ff, 38
Nissen, Nic., kancelliråd 23
Nørrelund, Knud, snedkermester 18

Overskou, Thomas, forf. 24

Pechüle, Eva C., fru 14, 16, 25, 30

Rasmussen, Erik, arkitekt 17, 32
Rothe, Caspar P., jurist 21f, 26
Runge, J., malermester 36
Raadsig, P., kunstmaler 14

Scheel, Birgitte, fru 46f
Schjøning, Peter C., orlogskaptajn 28
Seehusen J. C., kobberstikker 40
Skov, Erik, museumsinspektør 7
Struensee, Joh. Fr., statsmand 20, 29
Stub, C. F., sognepræst 33
Suhr, J. P., grosserer 14
Sørensen, Ingemann, tårnurmager 34

Troels Snedker, billedskærer 14, 16

Venstermand, Karen, fru 35f
Villadsen J., snedkermester 16
Windfeld-Schmidt, Jørgen, billedhugger 18
Voltaire, F., forf. 20

Aagesen, Stig, tegner 31, 39, 45
Aagaard, Anne D., fru 14
Aagaard, O. H., hørkræmmer 14
Aagaard, P. A., provst 12ff, 35